

стечко. 4 липня 1919 сталася «трипільська трагедія» (за версією червоних), або «трипільська відплата» (за версією повстанців). Група червоних командирів та комсомольців була розстріляна на трипільській кручі (за версією червоних), або пройшла через «Божий суд» (за версією повстанців). У вересні 1919 повстанці визнали верховною владою Директорію УНР. Зелений, який був смертельно поранений у бою з денікінськими військами, за переказами, таємно перепохований у Т. Рад. владу остаточно встановлено у травні 1920. За участь у повстанському русі рад. владою репресовано бл. 700 мешканців Т.

Із 1923 Комсомолля — у складі Обухівського р-ну (1962—66 — Кагарлицького р-ну), із 1925 має статус села.

1930 створено сільгоспартіль ім. Г.Петровського. Під час колективізації 1929 виселено до Сибіру 50 родин «куркулів», під час Голодомору 1932—1933 років в УСРР померло бл. 1,5 тис. мешканців села. У 1930-ті рр. засуджено 500 мешканців села, із них 124 страчено.

Із 30 липня до 2-ї пол. серпня 1941 йшли оборонні бої на Трипільському плацдармі. Під час гітлерівської окупації (19 серпня 1941 — 8 листопада 1943) в селі діяло парт. підпілля. 1 липня 1943 біля села в урочищі Розкопана окупантами розстріляно 700 мешканців Обухівського р-ну, у т. ч. мешканці Трипільля. На примусову роботу в Німеччину 1942—43 вивезено бл. 600 мешканців села.

У 1950—60-ті рр. більшість мешканців Т. працювали в сільс. госп-ві та на рибопереробному з-ді. У 1960-ті рр. істор. частина села в заплаві р. Красна частково перенесена через загрозу затоплення водами Канівського водосховища.

1956 на вшанування героїв «Трипільського походу» на Посадовій горі встановлено обеліск. 1959 відкрито музей історії комсомолу. 1996 на його базі створено Київ. обласний археол. музей, біля якого 2002 встановлено пам'ятник В.Хвойці. 2005 відкрито приватний історико-археол. музей «Прадавня Аратта-Україна». 2008 неподалік обеліска

встановлено пам'ятник отаману Зеленому.

На території села відомі численні археол. пам'ятки: *трипільської культури* (у т. ч. епонімна пам'ятка, досліджена В.Хвойкою), *бронзового віку*, *чорноліської культури*, скіф. часу, *зарубинецької культури*.

Літ.: Военно-статистическое обозрение Российской империи, т. 1, ч. 1. СПб., 1848; Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 12. Warszawa, 1892; Описи Київського намісництва 70—80-х років XVIII ст. К., 1989; *Буренко К.* Трипільля в течії віків. К., 2012.

М.Ю. Відейко.

ТРИПІЛЬСЬКА КОМІСІЯ ПРИ ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ АРХЕОЛОГІЧНОМУ КОМПІТЕТІ ВУАН — н.-д. установа, що ставила за мету вирішення науково-методичних, теор., дослідницьких та орг. проблем, пов'язаних із вивченням пам'яток *трипільської культури*.

Створена наприкінці 1924 — на поч. 1925 при Всеукр. археол. к-ті ВУАН (див. *Всеукраїнський археологічний комітет*). Головою комісії була В.Козловська, секретарем — П.Курінний, членами — М.Болтенко, С.Гамченко, М.Якимович, у дослідженнях брали участь С.Магура, В.Юркевич та інші.

Наприкінці 1920-х рр. комісія об'єднувала всіх дослідників трипільської к-ри та організувала широкомасштабні археол. дослідження. Видала перший та єдиний тематичний збірник наук. праць «Трипільська культура на Україні» (К., 1926).

Припинила діяльність на поч. 1930-х рр.

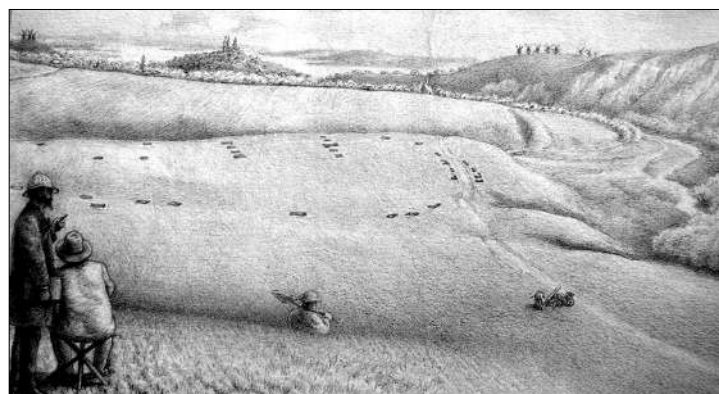
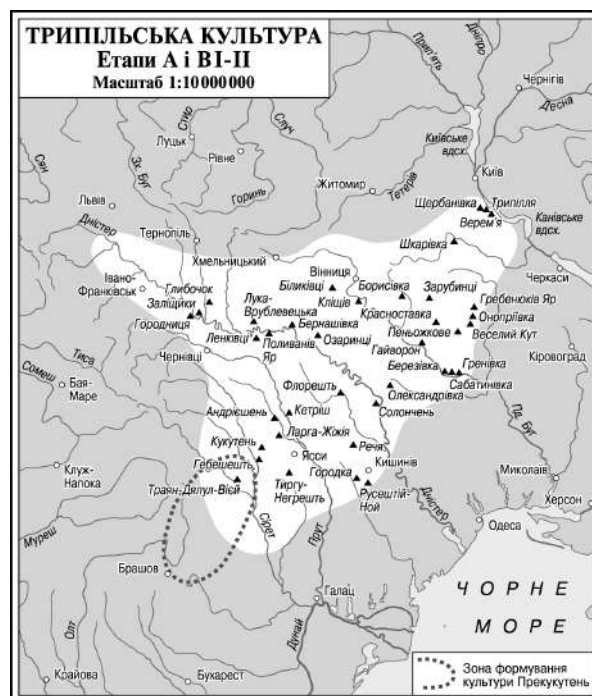
Літ.: *Нестуля С.* Становлення Всеукраїнського археологічного комі-

тету ВУАН (середина 1920-х років). Полтава, 1997.

О.В. Юркова.

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА — археологічна культура доби *міднокам'яного віку* та початку *бронзового віку* (бл. 5400 — 2750 до н. е.), частина трипільсько-кукутенської спільності, пам'ятки якої відомі на території Молдови, Румунії та України. До неї входять археол. к-ри Трипільля, Прекукутень, Кукутень, Городиштя—Фолтешть—Ербичень. Вживаються також назви: Кукутень-Трипільля, к-ра Трипільля-Кукутень, культ. комплекс Кукутень-Трипільля, к-ра мальованої кераміки (укр. мальованої кераміки), Трипільля.

На території України пам'ятки Т.к. відомі в 19-ти областях,

Розкопки епонімної пам'ятки трипільської культури у долині р. Красна. Малюнок В. Хвойки. Близько 1897.

Покришка від
грушоподібної посудини.
Знайдена під час
розкопок В. Хвойки
біля с. Трипілля.
Зберігається
в Національному музеї
історії України
(м. Київ).

усього на 2012 р. їх налічувалося бл. 2300. Територія поширення: від Прикарпаття на заході до долини Дніпра на сході, у межах лісостепової смуги. Найпізніші пам'ятки виходять у степ — до Пн.-Зх. Причорномор'я. Виділена В.Хвойкою. Отримала назву від пам'ятки, розташованої на пд. зх. від с. Трипілля.

Матеріальна та духовна к-ра Трипілля свідчить про його належність до т. зв. цивілізації Давньої (Старої) Європи, яка презентує давніх хліборобів Балкан, Подунав'я та Центр. Європи і генетично пов'язана з давніми к-рами Малої Азії. Згідно з марксистською періодизацією історії Т.к. стадіально належить до доби *варварства* (фіналу доби первісного сусп-ва, епохи класоутворення), а не цивілізації. У псевдонаук. теоріях Т.к. ототожують з д-вою Аратта, яка нібито виникла на Балканах, а потім перемістилася на територію України. (Див. *Трипільський міф*.)

Т.к. в Україні представлена поселеннями та поховальними пам'ятками (серед яких кургани та ґрунтові могильники), а також скарбами, кременеобробними майстернями. Серед поселень виділяють протоміста — населені пункти площею 100—340 га (Трипілля, Веселий Кут, Миропілля, Володимирівка, Білий Камінь,

Керамічні моделі трипільських жител, знайдені під час археологічних розкопок поселень трипільської культури.

Стіна IV, Небелівка, Майданецьке (див. *Майданецьке поселення*), Доброводи, Тальянки та ін.).

На думку дослідників, Т.к. виникла у Прикарпатті на основі кількох археол. к-р доби *неоліту*: Боян, *лінійно-стрічкової кераміки культури*, за участю к-р Вінча, Криш, Тиса та Хаманджія. Найдавнішим в Україні нині є поселення біля с. Бернашівка (нині село Могилів-Подільського р-ну Він. обл.; див. *Бернашівка*), у керамічному комплексі якого помітні риси перелічених вище археол. к-р.

Для археол. комплексу Т.к. характерні: залишки жител у вигляді завалів обпаленої обмазки; поділ кераміки на кухонний посуд і столовий посуд, останній прикрашений заглибленим орнаментом, інкрустованим білою або червоною пастою, розписом мінеральними фарбами (поліхромним розписом, біхромним розписом або монохромним розписом); наявність антропоморфної, у т. ч. реалістичної, пластики та зооморфної пластики. Специфічною категорією керамічних виробів є моделі будівель, саней, стільців-тронів, сокир тощо. Спалення будівель більшість дослідників нині пов'язують з існуванням традиції залишати поселення й переселятися на ін. місце раз на кілька десятиків років.

Згідно з періодизацією, яку на підставі дослідження кераміки розробила Т.Пассек та доповнили ін. автори, виділяють три етапи Т.к.: ранній (А), середній (В), пізній (С). У свою чергу етап В поділяють на VI, VI—II та VII, а етап С — на CI та CII. Більшість сучасних дослідників (В.Дергачов, В.Збеневич та ін.) до пізнього етапу зараховують лише комплекси фази CII, а CI включають до середнього етапу.

Археол. комплекс Т.к. неоднорідний. Виділено понад 60 локально-хронологічних груп і локальних варіантів, типів пам'я-

ток. Їхні назви уточнювалися, доповнювалися, змінювалися. Для середнього етапу (В) виділено такі комплекси: VI — борисівський тип; VI—II — заліщицький варіант, солонченський варіант, біликівський тип, пеньожківсько-щербанівська група, середньо-бузька локальна група (остання охоплює VI—II, VII та CI); VII — володимирівська група, ворошилівський тип, коломийшинська група (заходить у CI), курилівський тип, небелівська група, петренська група (заходить у CI), чапайвський тип, шипинецька група. До етапу CI віднесено такі комплекси: кошиловецька група, косенівська група (заходить у CII), лукашівський тип, ржищівський тип, томашівська група, чечельницька група. Найбільше комплексів виділено для етапу CII: бринзенський (жванецький) тип, вихватинська група, гординештська група (тип), городський тип, животилівський тип, касперівський тип, листвинський тип, серезлівський тип, софіївський тип (див. *Софіївського типу могильники*), троянський тип, усатовський тип, хорівський тип.

Існують різні погляди стосовно віднесення тих чи ін. пам'яток до певних типів, локальних груп, локально-хронологічних варіантів к-ри (усього виділено понад 60), а також до Т.к. в цілому. Так, О.Цвек виділила в східнотрипільську к-ру трипільські пам'ятки в межиріччі Пд. Бугу та Дніпра, включивши до неї, зокрема, пеньожківсько-щербанівську, коломийшинську, чапайвську та лукашівську групи. М.Болтенко, В.Петренко та ін. виділяли пам'ятки усатовського типу в особливу *усатовську культуру*, вважаючи її окремою від трипільської. Пам'ятки серезлівського та животилівського типів не всі дослідники відносять до Т.к.

Локальні варіанти, групи і типи відповідають різним типам соціальних організацій (клан, плем'я), найбільші відповідають чифдомам (вождівствам) — надплеменним утворенням, центрами яких були трипільські протоміста.

Основою економіки Т.к. було відтворювальне госп-во на основі вирощування злакових і тваринництва. На пізньому етапі де-

які групи населення переходять до кочівництва.

Для виготовлення знарядь праці, зброї використовували креміль, камінь, кістку або ріг. Трипільці видобували мідь на Волині та в Подністров'ї; знайдено велику кількість мідних виробів, у т. ч. власного виготовлення: прикрас, знарядь праці та зброї. Гончарство (із використанням двоярусних горнів), видобуток та обробка кременю перетворилися на ремесло. Для виготовлення тканин використовували вертикальний ткацький верстат. Орнаментація посуду та пластики являла собою розвинену знакову систему (що може розглядатися як різновид піктографічної писемності), призначену для спілкування з «вищими силами» та збереження й обміну інформацією, насамперед з ритуальною метою. Комплекс орнаментації посуду, антропоморфної та зооморфної пластики, культова кераміка, у т. ч. так звані біноклеподібні посудини, пов'язують із сакральною діяльністю.

Поховальні пам'ятки для раннього та середнього етапів представлені поодинокими похованнями в межах поселень та Чапаївським могильником із трупопокладеннями, похованнями в печері Вертеба. Для пізнього етапу (СП) відомі ґрунтові могильники: Маяки, Усатове, Вихватинський (поховальний обряд — трупопокладення в ямах). Завалівський, Чернинський, Софіївський та Червонохутірський могильники презентують обряд трупоспалення. У степовій смузі на пізньому етапі набув поширення підкуртаний обряд поховання.

Синхронні к-ри в найближчому оточенні: на ранньому етапі — Болград—Алень, Варна, Вінча, Гумельниця (частково й на середньому етапі), *дніпро-донецька культурно-історична спільність* (до пізнього етапу), *новоданилівська культура*, *середньостогівська культура* (остання — частково й на середньому етапі); на середньому етапі — Бодрогкерестур, *Лендель*, Малиця, Петрешть, Тисаполгар, к-ра люблінсько-волин. мальованої кераміки, *лійчастого посуду культура* (остання — частково й на пізньому етапі), ямково-гребінцевої кераміки к-ра (на пізньому етапі також; див. *Ямково-гребінцевої*

кераміки культурно-історична область), Чернавода I; на пізньому етапі — Баден, *кулятих амфор культура*, *нижньомихайлівська культура*, Чернавода III.

В останній чверті 4 тис. до н. е. спостерігається поступове скорочення кількості поселень та зникнення характерних рис матеріальної к-ри — мальованого посуду, пластики, жител. Це явище розглядається як «занепад» або «зникнення» трипільської археол. к-ри. Воно відбувається на тлі зміни кліматичних умов та способів господарювання, що може розглядатися як причина цієї події.

Знахідки з розкопок пам'яток Т.к. представлені в понад 60-ти музеях України, серед них: Археол. музей *Інституту археології НАН України*, *Національний музей історії України*, *Львівський історичний музей*, *Одеський археологічний музей*. За межами України трипільські старожитності з її території представлені в музеях Австрії, Великої Британії, Польщі, Росії, Румунії.

Літ.: Хвойка В.В. Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена. К., 1913 (2-ге вид. — К., 2008); Археология Украинской ССР, т. 1. К., 1985; Давня історія України, т. 1. К., 1997; Заець І. Трипільська культура на Поділлі. Вінниця, 2001; Енциклопедія трипільської цивілізації, т. 1—2. К., 2004; Ткачук Т. Знакові системи Трипільсько-Кукутенської культурно-історичної спільності (мальований посуд). Вінниця, 2005; Бурдо Н. Сакральний світ трипільської цивілізації. К., 2008; Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація. К., 2008; Трипольская культура в Украине: поселение-гигант Тальянки. К., 2008; Земледельцы и скотоводы Древней Европы. К.—СПб., 2012.

М.Ю. Відейко.

ТРИПІЛЬСЬКИЙ МІФ — система поглядів на роль та місце трипільської культури в історії, складова псевдонаук. етногенетичних теорій походження укр. народу. Як і всі пострад. міфи історичні, має складне походження. З одного боку, нац. істор. міфи були альтернативною нар. версією історії, створеною у відповідь на втручання тоталітарної д-ви у сферу істор. пам'яті; при цьому сама д-ва багато в чому формувала офіц. версію історії на основі штучно створених міфів. З другого боку, нац. істор. міфи створю-

вали хоч і менш професійно, але за тим самим зразком, що й рад. версію вітчизн. історії. Тож і альтернативний офіц. версії погляд на істор. минуле України конструювали саме за цим зразком. Підґрунтям стали невизнані наукою праці сходознавця А.Кифішина, який прочитав *петрогліфи Кам'яної могили* та орнамент кераміки к-ри Криш (7—6 тис. до н. е.) як протошумерську писемність. Спираючись на дані А.Кифішина, археолог Ю.Шілов локалізував на території України побіжно згадуване в давньомесопотамських і давньоінд. джерелах місто-державу Аратта, яка насправді за тими самими джерелами розташовувалася на території сучасного Ірану або Афганістану. Незважаючи на той факт, що його висновки заперечує навіть «першовідкривач» укр. Аратти А.Кифішин, Ю.Шілов створив цілісний міф про Аратту як про давню цивілізацію арагтвітрипільців, що стала культурно-цивілізаційним джерелом для давніх шумерської та індоєвропейської цивілізацій. Побудована на засадах первісного комунізму, керована мудрими жерцями-брахманами, Аратта-Трипілля стала вінцем більш ніж 20-тисячолітньої еволюції автохтонного населення Європи. Це нібито була країна величезних багатопо-

Керамічна жіноча статуетка з пізньотрипільського поселення із с. Троянів Житомирського району Житомирської області.

